

ענת מטר

נחה דעתנו

"צה"ל עצר הלילה ששה מבוקשים פלסטינים באזור שכס. העצורים הובאו לחקירת כוחות הביטחון" - מהדורת החדשות של שבע בבוקר כוללת, לעתים תכופות, את המשפט הזה, בווריאציות מתבקשות (ארבעה, שנים-עשר, ברמאללה, באזור ג'נין, ברחבי הגדה המערבית). הוא נבלע בין שאר החדשות, והמאזינים, ברובם המכריע, מקדישים תשומת לב דומה לתוכנו ולשמותיהם של עורכי מהדורת הבוקר: מלמולים טקסיים שלא נועדו לקליטה.

מה קורה עם העצורים הממולמלים האלה לאחר מעצרו והיבלעותם בכרוניקה? בוקר אחד, כמעט במקרה, ראינו אותם. הם הוחזקו ברכב האטום ("פוסטה"), נופפו לנו לשלום לפני שסולקנו בבהילות. מדי פעם הגיח שוטר מתא החקירות הקטן במחנה שבשערו עמדנו. הוא הוביל אל הפוסטה שני עצירים אזוקים, חזר עם שניים אחרים. נערים, מבוגרים, מפלבלים בעיניהם חסרות השינה - הרי נחטפו באישון ליל, כמו תמיד - מקווים שכל העניין ייגמר בטרטור הזה: הלילה חסר השינה, החקירה המקדמית, הבוקר האבוד (לימודים? עבודה?), הדאגה בבית (מי יודע כמה זמן יחלוף עד שיידעו שם משהו); ובלבד שבסוף, כמו שאמר לנו הש"ג, "יתברר שהם לא מסוכנים".

כ־9,000 אסירים ועצירים פלסטיניים, המסווגים כ"ביטחוניים", נתונים עתה בבתי הכלא בישראל. מתוכם כ־300 קטינים, כ־80 נשים, כ־650 עצירים מינהליים (הקטגוריות חופפות בחלקן). בשביל הציבור הישראלי, רובו ככולו, מדובר במסה אחידה של קלפי מיקוח, הנבדלים רק ביחס לפרמטר הידוע: עם או בלי "דם על הידיים". וכן, ישנו גם מרואן ברגותי, אסיר אחד שיש לו שם, ביוגרפיה, משפחה, תוכניות. אסיר אחד שהוא דמות פוליטית.

אז זהו, שלא. אלפי האסירים הללו הם אסירים פוליטיים. כולם. מדובר במספר עצום: כ־700,000 פלסטינים חלפו בבתי הכלא הישראליים מתחילת הכיבוש ב־1967. האסירים הללו לוקחים חלק במאבק לשחרור לאומי: חלקם שותף

במאבק הזה פשוט מעצם הימצאותו בכלא, המעצר, החקירות; חלקם השתתף במאבק מזוין, באופנים שונים; חלקם עסק בהתנגדות לא-אלימה, בפעילות פוליטית, במסגרת סטודנטיאלי, בעמותה ציבורית או בפעילות פרלמנטרית שלא נשאה חן בעיני השלטון הישראלי. אולם, כפי שאיבחנו בחדות אסיר-העולם וליד דקה, הפוליטיות של האסירים הללו נובעת קודם כל משיתוף הפעולה הטוטלי של המערכת נגדם, שהרי הם זוכים ליחס מיוחד, לאפליה עמוקה ללא שיעור, בכל שלב: החל מאותו מעצר באישון לילה ובחקירות הבאות בעקבותיו, בפארסה המתקראת שיפוט, בתנאי המאסר הקשים מנשוא, וכלה בנורמות השחרור. לכל האסירים הללו יש שמות, ביוגרפיות, משפחות, תוכניות. את העובדות האלה מנסה ישראל למחוק. ישראל, כידוע, חזקה במחיקות.

הסיווג הביטחוני הוא אמצעי המחיקה הראשי. מדובר בכלל בהמצאה של שירות בתי הסוהר. בלשון פקודות הנציבות, ההפרדה בין אסירים פוליטיים ל"ביטחוניים" היא "החלטה אדמיניסטרטיבית פנימית... שנועדה בין היתר להקל על הניהול התקין של מתקני הכליאה, על-ידי החזקת הקבוצות האלה בנפרד." כמה נוח שמטרת הסיווג היא נוחות גרידא, ושאינן היא מעוגנת בשום הוראת דין. רק כך אפשר לעקוף את הציפייה הליברלית שב"ס יקבע את יחסו לאסיר באופן פרטני: ימדוד את מידת "מסוכנותו", יבחין בין עבירות "ביטחוניות" שונות, יברר מתי אפשר להקל טיפה את הלחץ הרומס. אסיר ביטחוני מוגדר בפקודת הנציבות דלעיל כ"אסיר אשר הורשע ונידון למאסר בגין ביצוע [...] עבירה, שעל פי טיבה או נסיבותיה הוגדרה כעבירה ביטחונית מובהקת, או שהמניע לעבירה היה לאומני", וכו'; ואולם, כיוון שאין כאן חוק אותו יש להחיל באופן שווה, אלא רק "אדמיניסטרציה" - אסירים יהודים שעונים לקריטריון הזה מעולם לא סווגו בסיווג הביטחוני, ועל-כן גם לא זכו לאותו יחס מזויע, לו זוכים כל האסירים הערבים המסווגים כך.

במסגרת הנוכחית אפשר להצביע בחטף רק על רכיבים ספורים ביחס הזה, הננקט באופן שווה כלפי כל מסת האסירים הפלסטינים, קלים כחמורים, זקנים כצעירים. לא זה המקום לפירוט הדרך בה מתבצעים המעצרים, תקופות החקירה שב"כ, או תפקוד בתי המשפט הצבאיים. כל אלה דורשים הרבה יותר מאשר אזכור חטוף.

הרוב המכריע של האסירים הפוליטיים מוחזק ממש באותם בתי כלא בהם

מוחזקים האסירים הפליליים, אזרחים ישראלים או נתינים כבושים.² כאן, לכאורה, דווקא אין אפליה. אלא שבניגוד לאסירים אזרחי ישראל, המוחזקים בתוך שטחה הריבוני של המדינה, מוחזקים הנתינים הכבושים, ברובם המכריע, מחוץ לשטח הכבוש, בניגוד גמור לאמנת ז'נבה הרביעית. העניין הזה חורג מתחום הדקדקנות הלגאליסטית או הרגישות הפוליטית. להפרת האמנה השלכות חמורות על תנאיהם של האסירים, משום שכך, למרבה הנוחות האדמיניסטרטיבית, מצטמצם באופן דרסטי מספר הביקורים. מלכתחילה מותר הביקור הדרו-שבועי אצל אסירים "ביטחוניים" רק לקרובי משפחה מדרגה ראשונה, כאשר לצעירים שבהם (בגיל 16 עד 35) הוא מוגבל לפעם או פעמיים בשנה. אבל מי מבני המשפחה מקבל בכלל אישור לעזוב את השטחים הכבושים? אישורים כאלה ניתנים במשורה, כידוע, ובהתאם להגיון הכיבוש, כל מי שיש לו קרוב אסיר מהווה סיכון ביטחוני כשלעצמו. כך הופכים רבים מבני המשפחות ל"מנועי לישראל", והשגת אישור הכניסה החד-פעמי ל"מנועים" כרוכה במאמצים ממושכים ומענים.³ אסירים רבים לא זכו לראות את קרוביהם במשך חודשים ארוכים. יתר על כן, האסירים העזתיים לא ראו איש מקרוביהם מאז יוני 2007!⁴

בידוד האסירים הפוליטיים מקהילתם אינו מסתיים במניעה העקיפה של ביקורים. על חופשות אין מה לדבר. (נזכיר: כיוון שמדובר במסה אחידה, הדבר נכון גם לגבי אסירים המרצים שנת מאסר אחת על עבירה קלה שבקלות). שיחות טלפון אסורות. למעט מקרים "הומניטריים" חריגים שבחריגים, אין שום אפשרות לאסיר לדבר עם בני משפחתו - כולל אלה ה"מנועים", כולל אלה החיים ברצועת עזה (מהדורה אחרת של מאסר פוליטי) - לשמוע את קולם, להתעדכן במצב בריאותם. הגבלות על דברי דואר, על חומרי קריאה ועל פעילויות תרבותיות וחינוכיות מעצימות את הבידוד הזה ואת הפוליטיות שלו. וכל זה עוד לפני

2 על מצב תחזוקתם של בתי הכלא האלה קראו בדו"ח השנתי של הסנגוריה הציבורית, באתר משרד המשפטים: <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/SanegoriaZiborit/>

3 אחוז מנועי הכניסה הגבוה פוגע גם באסירים הפלסטינים המסווגים כ"פליליים", שאף הם זוכים לביקורים רק לעתים רחוקות. כללית, למרות שתנאי מעצרם אמורים להיות שווים לאלה של האסירים הפליליים, אזרחי ישראל, סובלים גם האסירים הפלסטינים הפליליים מאפליה קשה, בין היתר משום שאף להם, כמו לאסירים המסווגים כ"ביטחוניים", אין כלל חופשות. היבט נוסף של ההפרה הנידונה היא שעורכי הדין הפלסטינים - מרביתם "מנועים", כמובן - אינם יכולים לבקר את מרשיהם בבתי הכלא. ההשלכות על ההתנהלות המשפטית ברורות.

4 שתי עתירות התובעות להתיר ביקורי משפחות לאסירים העזתיים נמצאות בעיון בג"ץ. הדיון בהן נקבע לסוף אוקטובר 2008.

שאמרנו מלה על האחוזים הגבוהים של אסירים פוליטיים הנשלחים לכידור של ממש. בנוסף, גם הסיום עומד בפני קשיים מיוחדים: קציבת מאסרי עולם נעשית במשורה, וקיצורי שלישי הם נדירים, ולמעשה כמעט לא קיימים.

ראוי להקדיש מלים אחדות לעצירים המינהליים. אלה מוחזקים בלא שמוגש נגדם כתב אישום כלל. מהם ומעורכי הדין שלהם נמנע כל מידע לגבי החשדות נגדם. אמנם צו המעצר עובר "ביקורת שיפוטית", אבל מספרם העצום של העצירים המינהליים מעלה ספקות חמורים ביחס לאיכותה של הביקורת הזאת. צו המעצר מוצא לתקופה של ששה חודשים, אבל ניתן להאריכו שוב ושוב, ללא כל הגבלה; וכך נמשך המעצר, של עצירים לא מעטים במשך שנים.

לפני זמן קצר דן בית המשפט העליון בעתירתו של מוסא אבו-מאריה, אשר עירער נגד צו המעצר המינהלי שהוצא נגדו. מוסא הוא אחד ממארגני המחאה הבלתי-אלומה נגד גדר ההפרדה, ממקימי הפרויקט לסולידאריות פלסטינית, ובעל קשרים עמוקים עם פעילי שלום ישראלים וכינלאומיים. השב"כ, לעומת זאת, טען שהוא פעיל דווקא בג'יהאד האסלאמי. באת-כוחו של מוסא, עו"ד גבי לסקי, העלתה שורה של טענות בפני שופטי בג"ץ. בין היתר טענה שחקירתו של מוסא ארכה לא יותר מעשר דקות, ולכן ברור שלא נעשה כל מאמץ להעמידו לדין פלילי, דהיינו לביקורת שיפוטית ממשית. השב"כ הגיב בטענה שחקירה לצורך העמדה לדין היתה חושפת את החשדות נגד מוסא, והרי אלה, כזכור, וכיאה למעצר מינהלי, חסויים. הסברי השב"כ, קבעו שופטי בג"ץ, "הניחו את דעתנו". וזה לא מאוד מפתיע. נחה דעתם של שופטי בג"ץ מקשקושי השב"כ, כשם שנחה דעתם מהחזקת העצירים והאסירים בשטחי ישראל תוך הפרת הדין הבינלאומי, מהגבלת הביקורים, מתנאי הביקור המחמירים ומן האיסור על שיחות טלפון; נחה דעתם גם מהתנהלות בתי המשפט הצבאיים, מהמעצרים המינהליים ככלל, מסירובן של ועדות הכלא לקצר את עונשם של האסירים ה"ביטחוניים"... ודעתם תמשיך לנוח, אלא אם נמצא סוף סוף את הדרך להבאיש את ריחם ברבים.